

PILAR MOLINA BENEYTO: UNA DONA LLIURE

*"A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona,
de classe baixa i de nació oprimida,
i el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel".*
(Maria Mercè Marçal)

Exactament 62 anys s'han complit al mes d'abril del naixement a Bocairent de Pilar Molina Beneyto, al si d'una família de classe treballadora. Eren uns temps, els darrers quaranta, en els quals, malgrat haver vist la llum en plena primavera, continuava omnipresent la foscor causada pel silenci, les penúries econòmiques i les ideològiques d'una dura postguerra que semblava no tenir fi.

La vida, en ple franquisme, no era, per tant gens fàcil, en especial en pobles com Bocairent, on la guer-

*Fira del llibre a Barcelona. Sant Jordi 2006
(Foto: Rafa Arnal)*

ra civil havia deixat ferides que encara tenien resialles. Una d'aquestes conseqüències era el retrocés que, respecte a la II^a República, s'havia donat en el terreny de l'educació. En aquells moments, les possibilitats d'aconseguir una formació acadèmica ampla eren per als fills dels treballadors, molt escasses. Si a aquesta circumstància li afegim el fet de ser dona, el sistema patriarcal que havia assumit com a propi el franquisme, encara enduria més les condicions. És per això que, malgrat el seu interès per formar-se, després d'haver assistit a la secció de xiquetes de l'escola pública del poble, el Colegio Nacional Luis Vives on Dª Nieves la va instruir dins dels principis del nacional-catolicisme més estricte, es va veure obligada a deixar els estudis sense poder aconseguir accedir al Batxillerat, al fer-se imprescindible la seua aportació a l'economia familiar.

Incorporada al món del treball i, al mateix temps, desplegant una activitat intensa en diferents associacions del poble, tant l'experiència laboral com les relacions socials la van fer conscient, de manera intuïtiva, que la societat del moment era injusta i massa estreta per ella. A la cerca de respostes diferents va decidir anar-se'n, i prendre la difícil i agosarada decisió d'encetar una nova vida lluny del seu poble i, més tard, fins i tot del seu País, perquè l'emigració i l'exili, més o menys encobert, eren gairebé l'única opció que es presentava per aquelles persones que intentaven ser lliures. Pilar, rebel i lluitadora nata, abandonà Bocairent molt jove, en aquells difícils, durs i apassionants moments quan semblava que la utopia era possible.

I AMB EL SOMRIURE, LA REVOLTA

El desig de ser independent va fer que Pilar no deixara mai d'ocupar-se en diferents tasques laborals en espais diversos. Així recordem que amb el seu treball es va mantenir a Madrid, a França i Anglaterra, on aprendria, francès i anglès; que treballaria com secretària-intèrpret a l'empresa Ferre Puerto de Bocairent (on torna, per una curta temporada abans d'anar-se'n, de manera definitiva a València), que exerciria de secretària a Manuel Mas... una vida laboral que compaginaria amb l'estudi i la lluita per les millores laborals, afiliant-se a la CNT, sindicat anarquista. Després va passar a la CGT, tot mantenint sempre el compromís amb l'anarquisme.

Perquè la presa de consciència de Pilar la va dur a afirmar-se com anarquista, paraula amb la qual ella es definia i que resumia tots els ideals en els que, poc a poc, va anar confirmant-se, és a dir, l'ideal d'una societat sense cap tipus de discriminació, autogestionada i, per damunt de tot, lliure.

En la CNT primer i després en la CGT va desenvolupar un treball intens, tant de caràcter intern (participant de manera activa en el funcionament del sindicat) com públic, escrivint articles en els òrgans de propaganda, en especial en els de la CGT del PV i en Rojo y Negro, de caràcter confederal. També va estar present en tot tipus d'activitats que des d'ell es promovien: manifestacions, Jornades Llibertàries... D'entre els centenars d'actes en els que havia participat, Pilar recordava amb especial emoció i intensitat la impressionant manifestació de dol i protesta que, amb motiu de la mort a mans de la policia del cenetista Valentín González, va tenir lloc a València al juny de 1979.

JA NI DOMINE ESCLAUS NI TOLERE SENYORS¹

La seua identificació amb els pressupostos llibertaris la va fer ser conscient de la seua opressió com a dona i, molt prompte agafaria la causa feminista com a pròpia, tant des de la vessant teòrica com des de la seua vida privada, intentant que la conseqüència, que tant li agradava, presidiria la seua vida. Aquest feminisme conscient i reivindicatiu la duria a assistir des dels anys 70 a Jornades Feministes, tant a València (les terceres, celebrades a desembre de 2006 serien un dels darrers actes en els que estaria present), com a la resta de l'Estat

Amb Gonçal Anaya el 2003
(Foto: Jose Azkarraga)

(Córdoba...) i a l'estranger (les d'Amsterdam on acudiria als anys 80 en companyia d'altres dones llibertàries); així com a actes a favor de reivindicacions feministes: per l'avortament, el divorci, els anticonceptius, el dret a decidir al voltant del propi cos...

Un feminisme actiu que la va fer interessar-se pels seus orígens i les seues protagonistes, dedicant les seues forces a recuperar la memòria de les dones llibertàries, amb una especial atenció al col·lectiu de Mujeres Libres dels anys trenta i la seua posterior evolució fins l'actualitat, grup del qual ella era membre actiu, perquè, sabedora de la necessitat de la doble lluita, continuava reivindicant la igualtat de manera col·lectiva i individual.

Cal esmentar que quan la memòria històrica no era, encara, una moda a la qual qualsevol s'apunta amb diferents intencionalitats, Pilar ja recuperava veus, imatges, records... de les silenciades i oblidades, però no sols des d'una mirada objectiva, teòrica i intel·lectual, no única ni principalment amb una finalitat acadèmica, sinó des de la identificació amb les persones, i el desig que ocuparen el lloc que la historiografia oficial les havia negat.

Per a ella, les dones republicanes, antifranquistes, exiliades i, en especial, les anarquistes, eren molt més que simples objectes d'estudi. Per damunt i per davant de tot eren persones. I, amb aquelles que encara vivien, mantenia un tracte personal molt intens, tot compartint alegries i tristeses en una convivència que la feia cridar-

les de manera regular per telèfon, les acompanyava a conferències, homenatges, exposicions, congressos... es preocupava del seu estat de salut, els regalava els calendaris amb biografies de dones que, amb tanta cura recopilava i editava; les publicacions on recollia els seus textos; els vídeos on recuperava les seues lluites... tot allò que contribuïa a tornar-los, en certa mesura, les seues vides, aquelles trajectòries vitals interrompudes, trencades per la repressió franquista. La magnífica sèrie de biografies curtes publicada sota el títol "La memòria rebel" en *Al margen*, és una bona mostra del seu ben fer, així com el pròleg a l'obra "Entre el sol y la tormenta" de Sara Berenguer, una de les llibertàries amb més carisma que encara viu a França, i de la qual era una gran amiga. I fou ella qui va entrevistar i gravar en audio o en vídeo testimonis de dones com els de Vicenta Flores, Paquita Vañó, Marianne Brull, Remedios Montero, Carmen Labajos, Esperanza Martínez, Maruja Peña, Elena Samada, Conxa Pérez, Lola Benavent, Carmen Delgado-Isabel Mesa, Maruja Lara, Sara Berenguer, Teresa Rebull... gravacions que, a hores d'ara, són l'únic record que ens queda de la majoria d'elles. Pilar les va difondre tant mitjançant la seua participació en programes de Ràdio Klara, símbol de la ràdio lliure, on seria una de les veus de Mujeres Libres, com a partir d'una xicoteta publicació, que, amb el mateix títol, confeccionaven de manera artesanal per tal de divulgar i fer visible el passat i el present de les dones llibertàries.

EL TÈRBOL ATZUR DE LA REBELDIA

Les ànsies d'aprendre, la set inescotable de cultura, la importància que li donava a l'educació per tal de ser una dona lliure, va fer que Pilar fóra una infatigable autodidacta. Recorde que, al participar en les jornades al voltant de la pensadora anarquista Luce Fabbri², (de les que havia estat membre de l'organització), el tema de l'autodidactisme, al que la Fabbri atorgava una gran importància la va apassionar perquè es va vore reflectida.

Pilar, que mai presumia del seu ample bagatge cultural, havia aconseguit al llarg dels anys una completa i variada formació. Havia realitzat, entre altres, cursos de francès en l'Alliance Française de Paris, d'anglès en el South Thames College de Londres i en The Language Centre de Dublín, i dels dos en l'escola d'idiomes de València. També havia cursat estudis de folklore (en Irlanda), de mecanografia i taquigrafia, de secretariat de direcció, d'informàtica i d'arxivística, així com de documentalisme. A més, va aconseguir el graduat escolar en 1980 en el Col·legi Lluís Vives d'Ontinyent, l'accés a la universitat per a majors de 25 anys, i fins i tot va arribar a cursar primer de Psicologia a la Universitat de València.

Però, sobre tot, Pilar era una activista cultural en el millor sentit de la paraula, perquè s'implicava en aquells projectes en els que creia. Per això, la seua obra no és un conjunt de treballs impersonals sinó que, en cada un d'ells va deixar la seua empremta. Sense ànim de ser exhaustius, cal recordar la seua faceta de fotògrafa, tot participant en diverses exposicions col·lectives, i realit-

zant fotos de denúncia que servien per acompanyar de manera gràfica reivindicacions com les dels diferents Salvem (el botànic, el barri del Carme, el Cabanyal, Canyameral...)

D'altra banda, segurament el seu llegat decisiu, siga fruit de la seua tasca de realitzadora de documentals. Recordem l'original i impactant "Dues mirades, un camí" al voltant de l'exili i l'emigració; la biografia del pintor Manuel Monleón "Manuel Monleón, un crit pegat a la paret"³, que acompanyà a l'exposició del mateix nom, o les seues col·laboracions en els documentals "SOS Papa"⁴ una mirada crítica al voltant de la visita del Papa Benet XVI; "Siempre será La pastora" sobre la vida

14 abril 2007 a Paterna
(Foto: Jose Azkárrega).

d'aquesta llegenda de la lluita guerrillera⁵; "El siglo XX en femenino. Ellas piden la voz y la palabra"⁶, històries de vida de dones durant la II^a República i el franquisme; curts experimentals.. Tot plegat, una important producció que va presentar en diferents fòrums com ara el Cine-Club Utiye d'Ontinyent i que seria ressenyada en publicacions de tot l'Estat.

Inserida en el món cultural valencià, participà en el muntatge d'exposicions, entre les que recordem, com exemple del seu ben fer l'espectacular "Monleón, un crit pegat a la paret" a la Biblioteca Valenciana, tal vegada la seua obra més arrodonida, "La lectura obrera

durante la República" en la Biblioteca Pública de l'Hospital de València; "Dones del 36", a la Universitat de València, "La escritura de la memoria : la memoria escrita de la clase obrera" a Àvila... Alhora organitzava i/o participava en jornades d'estudis, en ocasions aportant interessants i documentades comunicacions. A manera d'exemple, i sense ànim d'exhaustivitat puguem fer esment de les ja citades Jornades Internacionals al voltant de la pensadora anarquista Luce Fabbri, les de la guerrilla a Santa Cruz de Moya, les Llibertàries, que cada any organitza la CGT, els d'estudis al voltant de la resistència antifranquista, les pioneres d'història oral a Àvila...I no puguem oblidar que també col·laboraria en llibres com "Cultura Republicana. 70 años después" de la Universitat de València o La Barcelona rebelde. Guía de una ciudad silenciada".⁸

Cal dir, tanmateix, que Pilar fou membre i activa dinamitzadora de la Fundació Salvador Seguí a València. És per això que molts dels articles, exposicions, comunicacions, jornades... que es realitzaren sota la denominació d'aquest col·lectiu encobreixen el nom de Pilar que, membre del col·lectiu i convençuda de la col·lectivització també de l'obra intel·lectual, renuncià a signar amb el seu nom per tal de ser una més de la Fundació. Els testimonis gràfics, però, ens permeten delimitar aquells moments dels quals ella era partícip activa: la trobem en presentacions de llibres, en actes de la Biblioteca Valenciana, en fires del llibre i fires alternatives, en multitud d'actes en la seua benvolguda França, on sempre era acollida amb familiaritat i estima.

Una estima que era fruit del seu tarannà ferm i conseqüent. Dona responsable i compromesa, el seu anarquisme la duia a ser molt minuciosa i apassionada en totes i cadascuna de les obres que empenia. Molt perfeccionista, no l'importava mai el temps que havia de dedicar a una tasca fins que eixia bé. No tenia problemes per tal de desplaçar-se on fóra necessari per tal de recuperar o contrastar una dada. Totes les fonts documentals li eren properes i igual acudia a consultar arxius i biblioteques que entrevistava persones a les quals gravava i filmava amb especial estima. Després ordenava, classificava, arxivava i feia còpies, tasques força ingrates per a les que destinava dosis enormes de paciència, entusiasme i vitalitat.

D'aquesta infatigable manera de treballar vaig tenir la sort de participar al compartir amb ella en els darrers anys l'objectiu de reconstruir la vida d'una mestra anarquista, Antònia Maymón Giménez, amb qui establirem una sèrie de complicitats que la convertiren veritablement en una amiga comuna més, traspasant barreres de temps i espai. Pilar estava entusiasmada amb la vida i l'obra d'Antònia, una anarquista "avant la letre" de qui admirava el seu despreniment, la seua coherència ideològica, el seu compromís amb l'anarquisme i la seua vida cercant la llibertat. Allò que va començar com una curiositat intel·lectual va arribar a convertir-se en una autèntica aventura i, per a Pilar, en un objectiu de la seua vida. Retre homenatge en Antònia a totes les dones llibertàries fou tal vegada un dels sentiments que li va donar forces i ànims quan semblava que res anava bé.

"PERO, ¿ES VERDAD QUE LA ESPERANZA HA MUERTO?" 9

Per últim cal recordar la capacitat de lluita i d'estimar de Pilar. Ella va vèncer una greu malaltia a la qual es va enfrontar amb coratge i, per ella l'amor era, en gran part, el motor de la seua vida. Pilar va estimar i va ser estimada, amb un amor que comprenia tant les persones com a la societat, i que la va dur a comprometre's amb totes les causes que considerava justes i a gaudir d'un cercle d'amics i amigues que s'estenia molt més lluny que les estretes fronteres geogràfiques o polítiques.

La força i l'alegria, el caràcter ferm i enèrgic, combinat amb el seu alegre somriure, eren l'expressió d'eixa estima a la llibertat i a la humanitat a la qual Pilar no va voler mai renunciar. Un despreniment i unes ganes de compartir que arribaren fins els seus darrers moments, quan va manifestar la seua voluntat de què es constituïra una associació anomenada "Dones i homes lliures" que gestionara el seu llegat per posar-lo a disposició de les persones interessades en treballar contra qualsevol tipus d'assajament i per la pau i la cultura.

Els antics romans escrivien en les tombes dels seus familiars difunts "que la terra el siga lleugera". Per no oblidar a Pilar, qui no desitjava que cap tipus de tomba empressonara el seu cos, sinó ser, sempre, lliure, copi-

em la declaració d'estima d'Antònia Maymón que tant li agradava:

*"A todos los que amaron y sufrieron;
a los que al cruzar el sendero de la vida fueron
dejando en él jirones de ella,
pero jamás claudicaron de su ideal,
y preferentemente a los que de sus dolores saca-
ron fuerzas para la lucha
y enseñanzas para su perfección.
Lector, lectora: el eje de la vida es el amor;
quieres vivir, ama;
sé mediocre o lumbrera,
perfecto o lleno de defectos,
pero ama;
ama al individuo o a la sociedad,
consagra tu vida a un ideal de cariño.
Ama, lector, ama en todas las épocas de tu vida;
desde la cuna al sepulcro sea toda ella consagra-
da al amor,
y al despedirte de la vida,
lanza al espacio un beso de amor que vibre y
repercuta por todos los ámbitos de la tierra."*

M^a DEL CARMEN AGULLÓ DÍAZ
Universitat de València

Fira del llibre a València. 2005.
Amb Carme Alborch, Pepa Pellicer i Susana Kosta
(Foto: Rafa Arnal)

Presentació a Bezièrs (França) del llibre de
Sara Berenguer "Entre el sol y la tormenta"
(Foto: Rafa Arnal)

1. "Van pasando mujeres": Cada día que pasa más dueña de mí misma/ sobre mí misma cierro mi morada interior/en medio de los seres la soledad me abisma/Ya ni domino esclavos ni tolero señor". Alfonsina Storni.
2. Les "JORNADAS INTERNACIONALES Luce Fabbri: una mujer entre la literatura y la política" es celebraren a València al novembre del 2004.
3. Monleón, un crit pegat a la paret (2004) Guió i Direcció: Pilar Molina, Valentí Figueres i Helena Sánchez. Producció: Los Sueños de la Hormiga Roja. Fotografia: Virginia Llopis. Muntatge: Helena Sánchez.
4. En SOS Papa, el guió era de David Saldaña Arce; la imatge de Rosa Sagredo Valbuena, Maria Pilar Molina Beneyto, Guillermo Roqués Scola, Alfredo Ros Castellar, David Saldaña Arce; l'edició i mescla de David Saldaña Arce, Begoña Lapuente Ojeda; i el grafisme de Begoña Lapuente Ojeda.
5. En aquest documental es narra la història del guerriller/a Florencio Pla Messeguer-Teresa Pla. Els autors son Ismaël Cobo i Pierre Linhart . Produït per Kerala films i Canal 8 Le Mans en 2004.
6. AGUADO, Ana; MOLINA, Pilar (2000)El siglo XX en femenino. Ellas piden la voz y la palabra , Institut universitari d'estudis de la dona de la Universitat de València.
7. SÁNCHEZ DURÁ, Nicolás; MAESTRE, Rafael; MOLINA, Pilar eds. (2002) Cultura republicana. 70 años después. Universidad de Valencia.
8. VV. AA (2003) La Barcelona rebelde, Guía de una ciudad silenciada Barcelona, Ediciones Octaedro.
9. Primer vers del primer poema de Sonetos de la desesperanza, escrits per Lucia Sánchez Saornil, fundadora de Mujeres Libres, i que Amèrica Barroso va escriure damunt de la tomba de Lucia.